

Loviisa Mänd

Tallinna ülikooli keeleteaduse
ja keeleteoimetamise magistrant

Soome *voida* ja *saada* ning eesti *võima* ja *saama*

Vähegi soome keelt oskav eestlane teab, et soome tegusõnade *saada* ja *voida* korrektne kasutamine võib kõnelejale parajalt peavalu valmistada. Sugulaskeelte juures on tavapärane, et sama päritolu sõnade tähendus erineb või – nagu sm *saada* ja ee *saama* ning sm *voida* ja ee *võima* puhul – kattub vaid osaliselt. Siinne artikkel¹ annab ülevaate soome verbide *saada* ja *voida* ning eesti *saama* ja *võima* modaaltähenduste omavahelistest vastavustest.

Modaalverbid väljendavad kõneleja hinnangut lausesisu tõesuse, tõenäolisuse või võimalikkuse kohta. Käsitlesin oma uurimuses kolme liiki modaalsust: dünaamilist, deontilist ja episteemilist. Dünaamiline ehk võimelisuse modaalsus annab edasi lause agendi (tegija, teadlikult toimiva, oma tegevust kontrolliva osalise) võimelisust või võimetust mingi tegevuse sooritamiseks (nt *Ma saan su ära viia*). Deontiline modaalsus väljendab tegevuse lubatavust või keelatud (*Sa võid kommi võtta*), aga ka kohustuslikkust või mittekohustuslikkust (*Sa ei pea seda suppi sööma*). Episteemiline modaalsus näitab agendi hinnangut või oletust olukorra tõlevastavuse kohta (*Homme võib ilus ilm tulla*). Soome *saada* ja *voida* ning eesti *saama* ja *võima* väljendavad eri olukordades erinevat modaalsust. (Uuspõld 1989: 468–470; Tragel 2001: 99–110; Erelt 2017: 142–152)

¹ Artikkel põhineb minu Tallinna ülikoolis kirjutatud bakalaureuseuurimusel „Modaalverbid *saama/saada* ja *võima/voida* eesti ja soome keeles“.

Materjal ja meetod

Siinse artikli uurimismaterjaliks on Riikka Pulkkinen romaani „Totta“ (2010) ja selle eestikeelsest tõlkest „Tõde“² otsitud 176 näitelause. Eesmärgiga selgitada välja, millistel tingimustel vastab soome modaalverbidele *saada* ja *voida* eesti modaalverb *saama* või *võima*, vaatlesin olukordi, kus 1) soome verbi *voida* tõlkevaste oli eesti *võima*, 2) soome verbile *voida* vastas eesti *saama*, 3) soome verbile *saada* vastas eesti *saama* ja 4) soome verbile *saada* vastas eesti *võima*. Kasutasin kontrastiivset ehk kõrvutatavat keeleuurimise meetodit, kus keelendite võrdlemisel lähtutakse nende funktsioonist – minu töö puhul on see modaalsus, mida vaadeldavad verbid väljendavad.

Voida ja võima

Kõige enam – 112 lauses 176-st – esines tõlkevastavusi sm *voida* ja ee *võima* vahel. Kui eesti verbi *võima* kasutatakse kõige sagedamini episteemilise (võimalikkuse-tõenäosuse), tihti ka deontilise (lubatuse), kuid harvemini dünaamilise modaalsuse (tegija omadustest või üldistest välistest oludest tuleneva võimelisuse) väljendamiseks, siis *voida* ja *võima* suurim ühisosa näib olevat just dünaamilismodaalsed situatsioonid, kus tegevus on võimalik tänu tegija enda võimetele (1) või temast sõltumatute tingimuste mõjul (2). Torkas silma, et tihti oli sm *voida* tõlkevasteks ee *võima* lausetes, mis väljendasid kaudset ettepanekut või viisakat palvet (3). Neil puhkudel oli verb soomekeelses tekstis sageli ning eestikeelses tõlkes peaaegu alati tingivas kõneviisis (*voisit, voisimme / võiksid, võiksime*).

- (1) sm: Hän saattoi lipua uneen tahtonsa voimalla, *olisi voinut* herätäkin.
ee: Ta oli suuteline tahte jõul unne libisema, ärgata *võinuks* samuti.
- (2) sm: Eleonoora katsoi Annaa ja Mariaa vieressään, nyökkäsi: he *voivat* aloittaa.
ee: Eleonoora vaatas Annat ja Mariat enda kõrval ja noogutas: nad *võivad* alustada.
- (3) sm: Sinä *voit* ostaa minulle jäätelön, tyttö sanoo.
ee: Sa *võiksid* mulle jäätise osta, ütleb tüdruk.

² Pulkkinen, Riikka 2011. Tõde. Tõlk. Jan Kaus. Toim. Inna Lusti. Tallinn: Kirjastus Pegasus.

Voida ja *võima* tõlkevastavuste seas leidus ka imepisike hulk deontilis- ja episteemilismodaalseid lauseid. Eriti viimaste suhteliselt väike osakaal on siiski üllatav – teoorias on nii *sm voida* kui ee *võima* puhul episteemilismodaalne kasutus sage või lausa domineeriv (Kangasniemi 1992: 313–316; Erelt 2017: 152;), nt *Homme võib lund tulla, See võib hea olla*. Näitelause 4 on selle vasterühma väheseid episteemilismodaalseid lauseid. Kõneleja väljendab oma subjektiivset hinnangut lausesisu tõenäolisuse kohta: ta peab võimalikuks, et nukk oskab kõndida, kuid on ka võimalik, et nukk ei oska kõndida.

- (4) sm: Tämä voi hyvinkin olla sellainen joka kävelee!
ee: Ta võib täitsa olla selline, kes kõnnib!

Voida ja saama

Voida ja *saama* vastavust esines 29 lauses 176-st ning eranditult oli tegemist dünaamilismodaalsete olukordadega (5, 6). Eesti verbi *saama* (erinevalt *sm* verbist *voida*) ongi põhimõtteliselt võimatu lubatuse-keelatusel väljendamiseks kasutada ning ka episteemilismodaalsena leiab ta rakendust üksnes harva (Erelt 2017: 152). Selles rühmas leidus lauseid, kus ee *saama* paralleelvariandina oleks võinud kasutada verbi *võima*, ilma et tähendus sellest muutunuks (vt näitelause 5), kuid soome keeles *voida*-verbi *saada* vastu vahetamine ei toimiks, kuna soome *saada* annab põhiliselt edasi lubatust. Üldiselt on selle vastepaari silmapaistev eripära aga eituse rohkus ja üldisikuliste lausete – lausete, mille subjekt on määramata ja võib olla kes tahes – suur osakaal. Eitavaid lauseid oli tervelt 45% (võrdluseks: *saada-saama*-vastavuste rühmas oli neid 33%, *voida-võima*-rühmas 2,7% ning *saada-võima*-rühmas mitte ühtegi). Üldisikulised laused (6) moodustasid üle poole *voida-saama*-vastavustest.

- (5) sm: Mies on vaiti, punnitsee vastausta, miettii, voiko luottaa siihen.
ee: Mees on vait, vaeb vastust, mõtleb, kas seda saab usaldada.
- (6) sm: Enää sitä ei voi vaihtaa.
ee: Vahetada seda enam ei saa.

Saada ja saama

Lauseid, milles soome *saada* tõlkevasteks oli eesti *saama*, oli 15, seega vähem kui kümnendik kogu materjalist. Imestamiseks põhjust ei ole, sest ee *saama* on ennekõike dünaamilise võimalikkuse väljendaja (Tragel 2001: 104) ning sm *saada* annab peamiselt edasi lubatavust-keelatust (Kangasniemi 1992: 321), mis tähendab, et nende verbide tähenduste ühisosa peakski olema minimaalne. Siiski, mõnevõrra üllatav oli, et ühisosa näis avalduvat vaid dünaamilismodaalsetes situatsioonides (7, 8, 9). Näitelauseid 8 ja 9 pean siiski piiripealseiks juhtumeiks, kuna neis on aimamisi tabatav ka lubatuse tähendusvarjund. Neljandik *saada-saama* paaridest olid tingimuslaused – tingimust sisaldavad laused, mille kõrvallause algab sõnaga *kui* (8). Teise suurema rühma, samuti veerandi, moodustasid laused, milles verb *saada/saama* oli tingivas kõneviisis (9).

(7) sm: Hän on hiukan pettynyt, ettei saa esittää kysymystä äskeiselle naiselle.

ee: Ta on pisut pettunud, et ei saa esitada küsimust äsjasele naisele.

(8) sm: Hän lakkaa olemasta jos *ei saa* oleilla minun sisälläni, minussa.

ee: Kui ta *ei saa* asuda mu sees, minus, lakkab ta olemast.

(9) sm: Olisithan sinä täälläkin tuota ruokaa saanut laittaa, puuroa keittää ja naapurin lapsia vahtia.

ee: Sa oleks ju saanud siingi seda toitu valmistada, putru keeta ja naabri lapsi valvata.

Saada ja võima

Lauseid, milles soome verbile *saada* vastas eesti *võima*, oli 20. Soome *saada* väljendab peamiselt deontilist modaalsust (Kangasniemi 1992: 321) ning kuigi eesti *võima* puhul domineerib episteemiline kasutus, on ka selle verbi üks põhitähendustest lubatavus-keelatus (Penjam 2008: 127–128). Nii olid ka enamik vaadeldud *saada-võima*-vastavusi deontilismodaalsed. Neis kas küsiti luba (10), nenditi loa olemasolu (11) või anti luba millegi tegemiseks (12).

(10) sm: *Saanko* minä tulla syliin?

ee: Kas ma *võin* su sülle tulla?

- (11) sm: He *saavat* mennä.
ee: Nad *võivad* minna.
- (12) sm: Minun mieheni tulee ja menee, sinäkin *saat* mennä vapaa-ajallasi niin kuin tahdot.
ee: Mu mees tuleb ja läheb, sina *võid* oma vabal ajal samuti käia nii, nagu tahad.

Ülejäänud kümnendiku moodustasid dünaamilismodaalsed olukorrad. Eesti *võima* väljendab dünaamilist võimelisust üsna sageli (nt *ma võin pea peal seista – ma oskan, ma suudan*), kuid soome *saada* puhul on dünaamiline kasutus võrdlemisi harv (Haltia 2015: 41–42). Oli paar lauset, mille puhul modaalsusliik jäi ebaselgeks – ei olnud võimalik kindlalt väita, kas tegemist on võimelisuse või lubatusega. Näiteks on lauset 13 võimalik mitmeti tõlgendada: seda võib käsitleda dünaamilismodaalsena, kui võimelisus oleneb üldistest oludest (keegi teine tuli vanaemale seltsiks, seega avanes vanaisal võimalus minna, kuhu tahab); kui aga tõlgendame lauset nii, et vanaisa tohib nüüd teha, mida ta ise tahab, on modaalsus deontiline.

- (13) sm: Hän pitää mummulle seuraa, ja sillä välin isoisä *saa* mennä minne haluaa.
ee: Ta on vanaemale seltsiks, ja sel ajal *võib* vanaisa minna, kuhu soovib.

Kuna kõik selle vasterühma laused olid juhtumisi jaatavad, ei olnud nende hulgas ühtegi keeldu väljendavat lauset. Just soome *saada*-konstruktsioone peab Ilona Tragel (2001: 103) eestlastele kõige ohtlikumaks: *ei saa* väljendab eesti keeles eelkõige võime puudumist ega ole seotud lubatuse-keelatussega, soome *ei saa* on seevastu kõva keeld.

Kokkuvõtteks

Torkab silma, et üldiselt väljendasid analüüsitud tõlkevastavused dünaamilist modaalsust ehk tegija enda omadustest või üldistest välistest oludest lähtuvat võimelisust (vt tabel). Modaalsuselt dünaamilised olid kõik *voida-saama*- ja *saada-saama*-vastavused, enamik *voida-võima*-vastavusi ning väike osa *saada-võima*-vastavusi. Deontilismodaalseid ehk peamiselt lubatust või keelatus väljendavaid oli kõigest kümnendik kogutud lausetest,

neist kolmandik lausete seas, milles soome verbile *voida* vastas eesti *võima*, ning kaks kolmandikku lausete seas, milles soome verbile *saada* vastas eesti *võima*. Kõige harvemini väljendasid analüüsitud tõlkevastavused aga episteemilist modaalsust – seda leidis vaid lausetes, kus soome verbile *voida* vastas eesti *võima*.

Tabel. Ülevaade *voida* ja *saada* ning *võima* ja *saama* tõlkevastavuste modaalsusest

	<i>voida-võima</i>	<i>voida-saama</i>	<i>saada-saama</i>	<i>saada-võima</i>
deontiline	9 (8%)	–	–	18 (90%)
dünaamiline	94 (84%)	29 (100%)	15 (100%)	2 (10%)
episteemiline	9 (8%)	–	–	–

On võimatu öelda, kui suurt rolli mängis uurimistulemuste kujunemisel tõsiasi, et lähtetekst oli soome- ning sihttekst eestikeelne. Võib ju olla, et vastupidises olukorras oleksid joonistunud teistsugused mustrid. Selles töös olid sm *saada* ja ee *võima* vastavused suuremalt jaolt deontilismodaalsed (soome *saada* on peamiselt deontilise modaalsusega, eesti *võima* aga dünaamilise) ning sm *voida* ja ee *võima* vastavused dünaamilismodaalsed (soome *voida* on pigem dünaamilise kui deontilise modaalsuse väljendaja, eesti *võima* aga pigem episteemilise ja dünaamilise). Samas *saada* ja *saama* kattusid ainult dünaamilise modaalsusega olukordades ning see modaalsus on iseloomulik just eesti verbile *saama*, soome *saada* puhul on ta võrdlemisi ebatavaline. Täpsemate tulemuste saamiseks on võimalik teemat mõlemasuunaliselt käsitleda, kaasates uurimusse lisaks soome keelest eesti keelde tõlgitud tekstidele ka eesti-soome tõlketekste.

Viidatud kirjandus

- Erelt, Mati 2017. Öeldis. Eesti keele süntaks. (Eesti keele varamu 3.) Toim. Mati Erelt, Helle Metslang. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 93–239.
- Haltia, Heidi 2015. Modaaliverbien käyttö oppijansuomessa Eurooppalaisen viitekehyksen taitotasolla A2-C2. Helsinki: University of Helsinki.
- Kangasniemi, Heikki 1992. Modal expressions in Finnish. *Studia Fennica linguistica* 2. SKS, Helsinki.
- Penjam, Pille 2008. Eesti kirjakeele *da-* ja *ma-*infinitiiviga konstruktsioonid. (= *Dissertationes Philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis* 23.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

- Tragel, Ilona 2001. Eesti *saama* ja *võima* ning *soome* saada ja *voida*. Tähendused ja vastavused kognitiivse grammatika vaatenurgast. – Keel ja Kirjandus 2, 99–110.
- Uuspõld, Ellen 1989. Modaalsetest ja modaalsest predikaadist eesti keeles. – Keel ja Kirjandus 8, 468–477.

OK